

УДК 378:[37.013.42+37.013.43]
DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.69-2.27>

Е. Р. Заредінова

кандидат педагогічних наук, доцент,
науковий кореспондент

Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України

ФОРМИ ТА МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ СТУДЕНТІВ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті аналізується стан досліджуваної проблеми. Визначено, що процес формування соціокультурних цінностей у студентів закладів вищої освіти є актуальною проблемою в умовах сучасного полікультурного суспільства. Суб'єктом освітнього середовища ЗВО є студент – носій і користувач гуманітарної інформації та соціокультурних цінностей. Сенситивним періодом для розвитку і стабілізації багатьох якостей особистості виступає особливий для її становлення період життя – студентський вік, який сприяє формуванню професійних, громадянських, світоглядних рис майбутнього фахівця, його здібностей і творчого потенціалу; інтелекту і якостей характеру. Доведено, що усвідомлення та набуття цінностей культури у процесі вивчення гуманітарних дисциплін робить істотний внесок у виховання сучасної молоді. Формування соціокультурних цінностей – процес залучення студента до культурних цінностей суспільства, формування у студента певних власних позицій і думок, власного світовідчуття, що залежить від особистості викладача та грамотно організованого навчально-виховного процесу.

У статті розкриті ефективні форми та методи формування соціокультурних цінностей студентів в умовах ЗВО. Залученість до активної творчої, соціокультурної діяльності оптимізує загальний рівень знань, культури, підвищує мотивацію, сприяє соціалізації особистості. Формування соціокультурних цінностей відбувається завдяки педагогічному інструментарію з урахуванням мотиваційно-ціннісного, когнітивного і практиологічного компонентів. Форми і методи формування соціокультурних цінностей спрямовані змінити зміст якісних характеристик особистості, які сприяють розвитку людини, її творчих здібностей, входженню у світ цінностей. Встановлено, що вони створюють умови соціокультурного середовища, в яких органічно поєднуються процеси соціалізації та індивідуалізації, діалогу культур. Сукупність форм і методів виховання забезпечують формування соціокультурних цінностей і виступають як взаємодоповнюючі особистісно-професійні характеристики студентів, пов'язані з інтеграцією педагогічного, соціального і культурного складників освітнього середовища.

Ключові слова: культура, цінності, виховання, соціокультурні цінності, формування, студент, форми, методи виховання, формування соціокультурних цінностей.

Постановка проблеми. Система цінностей людини є «фундаментом» її ставлення до світу. Цінності – це відносно стійке, соціально зумовлене ставлення людини до сукупності матеріальних і духовних суспільних благ. Ціннісний світ кожної людини неосяжний. Однак існують «наскрізні» цінності, які є практично базовими для кожної людини в будь-якій сфері діяльності, характеризують представників усіх етнічних культур. До них можна віднести працьовитість, освіченість, доброту, вихованість, чесність, порядність, терпимість, людяність, відповідальність, гідність.

Постійні зміни соціокультурної ситуації, нестабільність і кризові явища в суспільстві призводять, відповідно, до періодичних трансформацій цінностей. Крім того, до зміни індивідуальної їх системи ведуть закономірні вікові фактори. Сенситивним періодом для розвитку і стабілізації багатьох якостей особистості виступає особливий для її становлення період життя – студентський вік, що сприяє формуванню професійних, грома-

дянських, світоглядних рис майбутнього фахівця, його здібностей і творчого потенціалу; інтелекту і якостей характеру [1; 5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз сучасних досліджень показує, що вивченню особливостей формування ціннісних орієнтацій сучасної студентської молоді присвячені роботи В. Лісовського, Д. Леонтьєва, С. Потапової, В. Попова та ін. У працях Б. Ананьєва, С. Максименко, Ж. Омельченко, К. Роджерса підкреслюється важливість вищівського етапу особистісного і професійного становлення та духовного розвитку особистості, її ціннісних орієнтацій, установок. Окремі аспекти проблеми психолого-педагогічних умов формування ціннісних орієнтацій особистості розкриваються в дослідженнях В. Леонтьєва, Є. Шиянова, С. Рубінштейна, Д. Узнадзе. Студювання соціокультурних цінностей у межах дисертаційних робіт розглядали Т. Артімонова, І. Баранова, Д. Даянова, Л. Демідова, О. Карасьова, З. Назаркіна та ін.

Обґрунтування й розробка суб'єктного підходу пов'язана з іменами Б. Ананьєва, Г. Костюка, О. Леонтєва, С. Рубінштейна, К. Абульханової-Славської, Л. Анциферової, А. Брушлинського.

Отже, у світлі окреслених позицій набуває гостроти необхідність і доцільність розгляду форм і методів формування соціокультурних цінностей.

Метою статті є аналіз наукових підходів у контексті формування соціокультурних цінностей студентів у освітньому середовищі закладу вищої освіти, на цій основі – розкриття форм і методів виховання, спрямованих на формування соціокультурних цінностей у студентів.

Виклад основного матеріалу. Роль соціокультурних цінностей невід'ємно пов'язана з поняттям культури та цінності. Людство вивчає феномен культури та цінностей як наукові поняття протягом кількох століть. Визначення поняття «культура» змінювалося у різні історичні епохи розвитку людства. Сучасні американські культурологи А. Кребер і К. Клакхон вважають, що існує понад триста визначень поняття «культура» (від латинського «cultura» – обробка, виховання, освіта, розвиток) залежно від галузі знань, де воно застосовується. У суспільстві особистість і культура постійно взаємодіють і взаємозмінюються завдяки системі цінностей, притаманній кожному суспільству [7]. Якщо цінністю загалом є предмети та явища матеріальної та духовної культури, то соціокультурні цінності мають певну ознаку, що полягає у їх створенні окремими соціальними суб'єктами (групами) та наявності суб'єктивної складової частини. Такі цінності дозволяють суспільству загалом та особистості окремо відрізнити гарне та погане, красу і потворність, справедливість і нечесність тощо. Формування таких цінностей переважно відбувається у процесі вивчення гуманітарних дисциплін, що надалі сприятиме досягненню глибоких базових знань і способів діяльності, забезпеченню соціокультурної компетенції студентів [7].

А. Москаленко зазначає, що період навчання у виші має суттєвий вплив на розвиток ціннісних орієнтацій особистості, а також на засвоєння нових соціальних ролей – цивільних, сімейних, моральних, економічних, у процесі чого відбувається усвідомлення та закріплення цінностей, визначення життєвих перспектив, у т. ч. професійних [3]. Тому навчання та виховання є двома взаємопов'язаними компонентами єдиного освітнього процесу, спрямованими на формування соціальної зрілості, активності, реалізацію творчих здібностей майбутнього фахівця. Головною умовою розвитку та становлення сучасної особистості є доцільно організований і цілеспрямований освітній процес, що, крім формування у студентів професійних знань, практичних умінь і навичок, містить у собі потужний виховний потенціал, «вводить особистість у світ світоглядних ідей, формує

соціальні настанови та ціннісні орієнтації, розвиває гуманістичну спрямованість особистості, її духовні та матеріальні потреби, знайомить зі зразками морально-етичної поведінки, з формами спільної діяльності та спілкування особистості з колективом» [4, с. 13].

У цьому контексті структура соціокультурних цінностей містить мотиваційно-ціннісний, когнітивний, праксіологічний компоненти. Мотиваційно-ціннісний компонент містить ціннісне ставлення до культур і традицій інших народів і представників етнічних і соціальних груп; когнітивний компонент представлений сукупністю аксіологічних знань, які є теоретичною базою соціокультурних цінностей; праксіологічний компонент передбачає реалізацію соціокультурних цінностей у конкретній діяльності та містить вчинки, моделі поведінки, уміння ставитися до навколишнього світу, своєї Батьківщини, представників інших культур та українського народу, до майбутньої професії, до себе суголосно своїм ціннісним установам, містить ціннісне ставлення до культур і традицій інших народів і представників етнічних і соціальних груп; когнітивний компонент представлений сукупністю аксіологічних знань, які є теоретичною базою соціокультурних цінностей; праксіологічний компонент передбачає реалізацію соціокультурних цінностей у конкретній діяльності та містить вчинки, моделі поведінки, уміння ставитися до навколишнього світу, своєї Батьківщини, представників інших культур та українського народу, до майбутньої професії, до себе суголосно своїм ціннісним установам.

Важливим фактором у процесі ефективного формування соціокультурних цінностей студентів є використання різних форм і методів навчання й виховання, спрямованих на формування мотиваційно-ціннісного, когнітивного і праксіологічного компонентів соціокультурних цінностей (за Е. Заредіною).

Форми і методи, спрямовані на формування соціокультурних цінностей, сприяють змінам якісних характеристик особистості, розвитку людини, її творчих здібностей, входженню у світ цінностей. Залученість до активної творчої, соціокультурної діяльності оптимізує загальний рівень знань, культури, підвищує мотивацію, сприяє соціалізації особистості. Відмінними рисами форм і методів формування соціокультурних цінностей є відтворення творчих здібностей і активності особистості; включення особистості в культуротворчу, смислотворчу діяльність; цільова спрямованість на рішення практико-орієнтованих завдань і т. д. Вони створюють умови соціокультурного середовища, в яких органічно поєднуються процеси соціалізації та індивідуалізації, діалогу культур. Їх унікальність полягає в тому, що вони створюють умови для досягнення соціалізованих цілей

і розвитку індивідуальності особистості як суб'єкта, її творчих якостей.

У процесі формування соціокультурних цінностей використовуються технологія проектного навчання, рольові, ділові ігри, театралізовані вистави, свята, конкурси художньої творчості, кругли столи та ін. Відомо, що у студентські роки відбувається активне становлення особистості та прояв таких особистісних новоутворень, як незалежність у мисленні та поведінці, завзяття до активних самостійних форм роботи, готовність і вміння оцінювати себе у взаємодії та спілкування з іншою людиною.

Експериментальна робота показала, що ефективність формування соціокультурних цінностей залежить від багатьох факторів, одним із яких є характер взаємодії між викладачем і студентом. Якщо організація освітнього простору будується на основі співпраці зі студентами, демократичного, діалогового, варіативного методів спілкування, то є результати в реалізації творчого характеру процесу формування соціокультурних цінностей, забезпечується включення кожного студента в конкретну соціокультурну діяльність. Використання інтерактивних форм і методів сприяло розвитку у студентів навчально-організаційних,

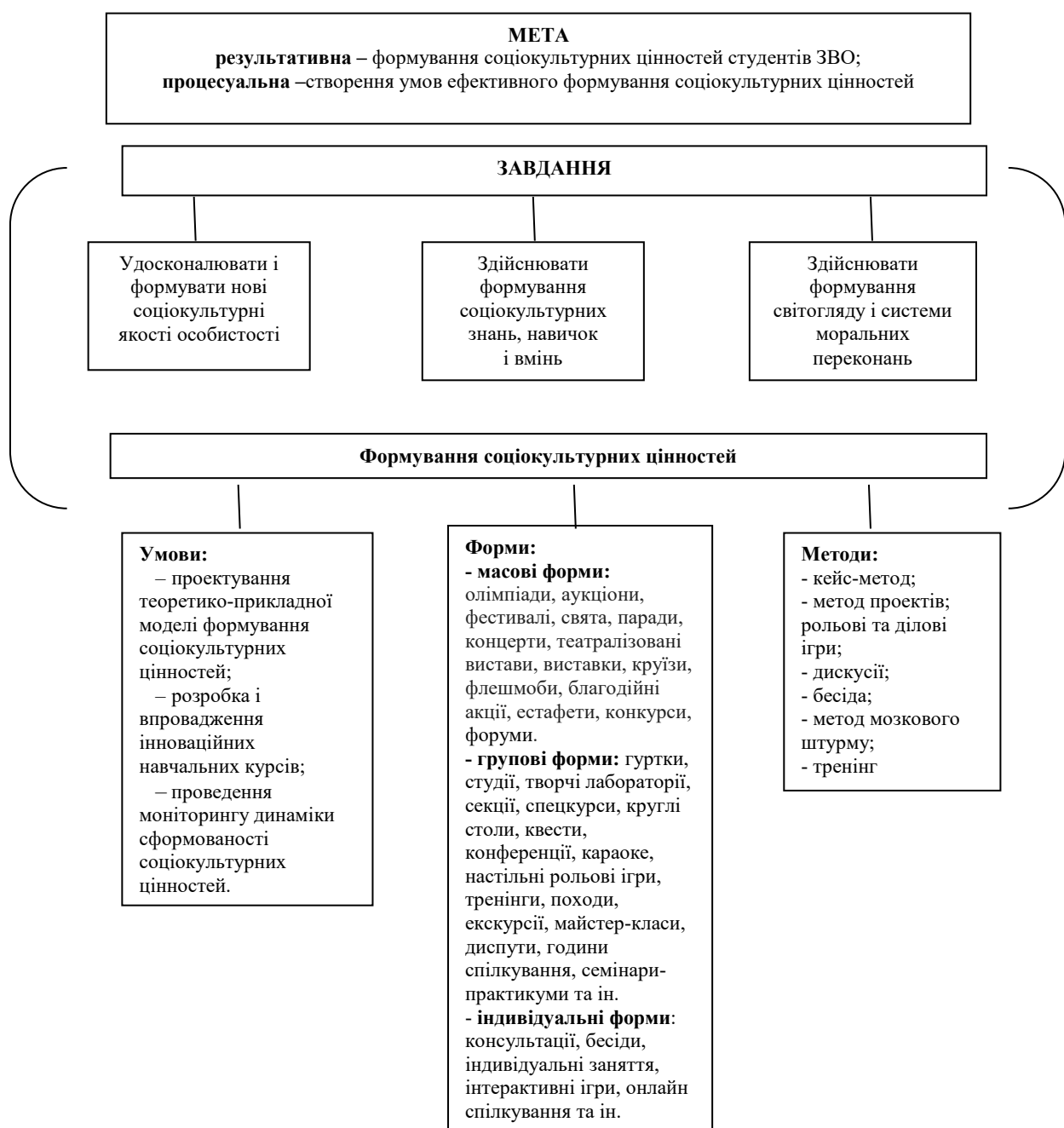

Схема 1. Форми і методи формування соціокультурних цінностей студентів в освітньому середовищі закладів вищої освіти

інформаційних, творчих, прогностичних і комунікативних вмінь, самоосвітній діяльності. Методи формування соціокультурних цінностей у студентів викликають більше зацікавлення, тому що сприяють розвитку мислення і здібностей компетентно вирішувати нестандартні задачі, формують у студентів ефективні моделі соціокультурної поведінки. До найбільш ефективних методів формування соціокультурних цінностей належать ділова гра, дискусія, метод проектів, метод мозкового штурму, групове інтерв'ю, дискусія, лекція-бесіда, перегляд слайдів, навчальних плакатів, структурно-логічних схем, відеофільмів, різноманітні вправи, тренінг, театралізація, методи діяльності і формування досвіду суспільної поведінки. На наш погляд, одним із важливих методів є мовний соціально-психологічний тренінг, метою якого є формування і вдосконалення необхідних цінностей, зокрема соціокультурних. Мовний соціально-психологічний тренінг є комплексним методом активного навчання і вирішує цілу низьку завдань у процесі формування соціокультурних цінностей. Серед особливих рис тренінгу виокремлюють спрямованість на формування особистісних рис, знань, вмінь і навичок, використання активних методів групової роботи. Б. Гершунський виокремлює такі форми тренінгу, як інтенсивний, постійні заняття й епізодичні зустрічі [2, с. 125].

Слід зазначити, що на основі теоретичного аналізу й узагальнення педагогічного досвіду виокремлюють систему плюрального-синергетичної форми навчання. Згідно з розробленою Н. Таланчуком бінарно-синергетичною теорією навчання, навчально-пізнавальна діяльність може інтерпретуватися як синергетичний процес, тобто взаємодія процесу засвоєння знань і формувань практичних вмінь. Один із засновників синергетики Г. Гакен зазначив, що «синергетика росте звидусіль». Він мав на увазі процеси, що відбуваються в науці: тільки об'єкти наукового дослідження опиняються в умовах, що виходять за межі певних критичних значень, власне, в умовах не лінійності, вони виявляються предметом синергетики, оскільки в них розгортаються процеси самоорганізації [6, с. 85].

Отже, форми і методи формування соціокультурних цінностей у студентів ЗВО можна представити у вигляді схеми.

Висновки і пропозиції. Процес формування соціокультурних цінностей у студентів в освіт-

ньому середовищі ЗВО є актуальною та своєчасною проблемою в умовах сучасного полікультурного суспільства. Усвідомлення та набуття цінностей культури у процесі вивчення гуманітарних дисциплін робить істотний внесок у виховання студентської молоді, формування соціокультурної компетентності. Формування соціокультурних цінностей – це процес залучення студента до культурних цінностей суспільства, формування у студента певних власних позицій і думок, власного світовідчуття, що залежить від особистості викладача та грамотно організованого освітнього середовища. Сукупність форм і методів виховання забезпечують формування соціокультурних цінностей і виступають як взаємодоповнюючі особистісно-професійні характеристики студентів, пов'язані з інтеграцією педагогічного, соціального і культурного аспектів.

Список використаної літератури:

1. Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания. Санкт-Петербург : Питер, 2001. 260 с.
2. Гершунский Б.С. Философия образования для XXI века (В поисках практико-ориентированных образовательных концепций). Москва : Совершенство, 1998. 608 с.
3. Москаленко О.В. Структурні компоненти ціннісно-сміслової сфери особистості. *Вісник НТУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка*. Вип. 1. 2013. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/znpnarv_ppn_2013_1_37%20(4).pdf (дата звернення 07.03.20).
4. Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні. *Світ виховання*. 2004. № 4 (5). С. 6–31.
5. Руснак І.С., Іванчук М.Г. Педагогіка і психологія вищої школи. Чернівці : Рута, 2008. 176 с.
6. Хакен Г. Принципы работы головного мозга. Москва : «PerSe», 2001. 351 с.
7. Шупта О.В. Місце і роль соціокультурних цінностей у процесі фахової підготовки майбутніх фахівців. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. Серія: педагогічні та психологічні науки. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/znpnarv_ppn_2013_1_37%20(4).pdf(дата звернення 07.03.20).

Zaredinova E. The forms and methods of formation of students' sociocultural values in the educational environment of higher education institution

The status of the problem under study is analyzed in the article. It is determined that the formation process of sociocultural values among students of higher education institution is an urgent problem in the context of modern polycultural society. It is determined that the subject of educational environment is the student, who is carrier and user of humanitarian information and sociocultural values. The student's age is a sensitive period for the development and stabilization of many personality features, which contributes to the formation of professional, civic and ideological traits of the future specialist, his abilities and creative potential; intelligence

---

and character features. It is proved that awareness and acquisition of cultural values in the process of studying the humanities makes a significant contribution to the education of modern youth. Formation of socio-cultural values is the process of involving the student in the cultural values of society, the formation of the student's own positions and opinions, his own worldview, which depends on the personality of the teacher and a well-organized educational process.

The effective forms and methods of formation of students' sociocultural values in higher education institution are revealed in the article. Involved in active creative, sociocultural activity optimizes the general level of knowledge, culture, increases motivation, and promotes socialization of the individual. The formation of sociocultural values is due to the pedagogical toolkit taking into account the motivational-value, cognitive and praxeological components. The forms and methods of formation of sociocultural values contribute to changes in the qualitative characteristics of the individual, which effect to the development of the person, his creative abilities, and the entry into the world of values. It is established that they create the conditions of sociocultural environment in which the processes of socialization and individualization, dialogue of cultures are organically combined. The set of forms and methods of education provide for the formation of sociocultural values, and act as complementary personal and professional characteristics of students, related to the integration of pedagogical, social and cultural components of the educational environment.

Key words: *culture, values, education, sociocultural values, formation, student, forms, methods of education, formation of sociocultural values.*